

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การขนส่ง เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นการเคลื่อนย้ายวัตถุดิบและสินค้าจากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการในการผลิตและการบริโภคสินค้า ในยุคสมัยที่มีการแข่งขันทางด้านการค้าในตลาดโลก อาจกล่าวได้ว่าแต่ละประเทศพยายามที่จะเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนในด้านการขนส่ง ดังนั้น การขนส่งทางน้ำ ถือเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดการได้เปรียบในการแข่งขันเชิงการค้าระหว่างประเทศ นั่นคือ ต้นทุนการขนส่งต่อหน่วยต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขนส่งในระยะทางไกล และมีปริมาณสินค้ามาก ก่อให้เกิดการประหยัดด้านพลังงาน เป็นต้น สำหรับประเทศไทยนั้น “แม่น้ำเจ้าพระยา” นับว่ามีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักมาแต่ครั้งอดีต โดยเป็นเส้นทางขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและสินค้าอื่นๆ จากสวนภูมิภาคสู่กรุงเทพฯ เพื่อรอการส่งออกยังต่างประเทศอีกต่อหนึ่ง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีรูปแบบการคมนาคมให้เลือกอยู่หลายทาง ทั้งในด้านความสะดวกและรวดเร็วเช่น ทางบกหรือทางอากาศก็ตาม แต่การขนส่งทางน้ำก็ยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกิจกรรมการค้าระหว่างประเทศ

ในอดีตพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในบริเวณที่อยู่ถัดลงมาจากเขตชั้นในของเมืองเช่น ย่านบางรัก ย่านนาวา และคลองสาน ล้วนเต็มไปด้วยการใช้ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำได้แก่ ท่าเรือส่งออกสินค้าทางการเกษตร ซึ่งเป็นท่าเรือที่สามารถรองรับเรือขนาดเล็ก ต่อมาเมื่อมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้เรือสินค้าที่เข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยามีขนาดระวางเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการบรรทุกสินค้าได้คราวละมากๆ ประกอบกับภายหลังการก่อสร้างสะพานกรุงเทพแล้วเสร็จใน พ.ศ.2502 ทำให้เรือสินค้าขนาดใหญ่ตั้งแต่ 500 ตันกรอสส์ ขึ้นไป ไม่สามารถแล่นผ่านได้ รวมถึงร่องน้ำในระยะที่เหนือขึ้นไป มีความลึกไม่เพียงพอต่อการสัญจรของเรือที่มีขนาดเกิน 2,000 ตันกรอสส์ เป็นเหตุให้กิจการท่าเรือในเขตดังกล่าวต้องซบเซาหรือปิดกิจการลง กิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำต่างก็ได้เคลื่อนตัวมาตั้งเรียงรายริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยานับตั้งแต่สะพานกรุงเทพลงไปจนถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อให้เกิดรูปแบบการใช้ที่ดินของกิจการท่าเรือ ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชนต่างๆ ที่ดำเนินกิจกรรมในการขนถ่ายและการกระจายสินค้า ผลจากกิจกรรมดังกล่าวนำมาซึ่งปัญหาสำคัญได้แก่ สภาพความแออัดคับคั่งของการจราจรของเรือ

ขนส่งสินค้าในแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการจัดการสินค้าทางน้ำที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงเป็นกลไกที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของเมือง กล่าวคือ ก่อให้เกิดปัญหาต่อการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่ขาดความเหมาะสม ดังนั้น การวางแผนพัฒนาการใช้ที่ดินจึงมีความสำคัญ เพื่อแก้ไขและป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 ศึกษาพัฒนาการของรูปแบบการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำ

1.2.2 ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบต่อรูปแบบการใช้ที่ดินอันเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำ รวมถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในอนาคต

1.2.3 เสนอแนวทางในการพัฒนาการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาให้เหมาะสมและสัมพันธ์กับนโยบายการขนส่ง และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมือง

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

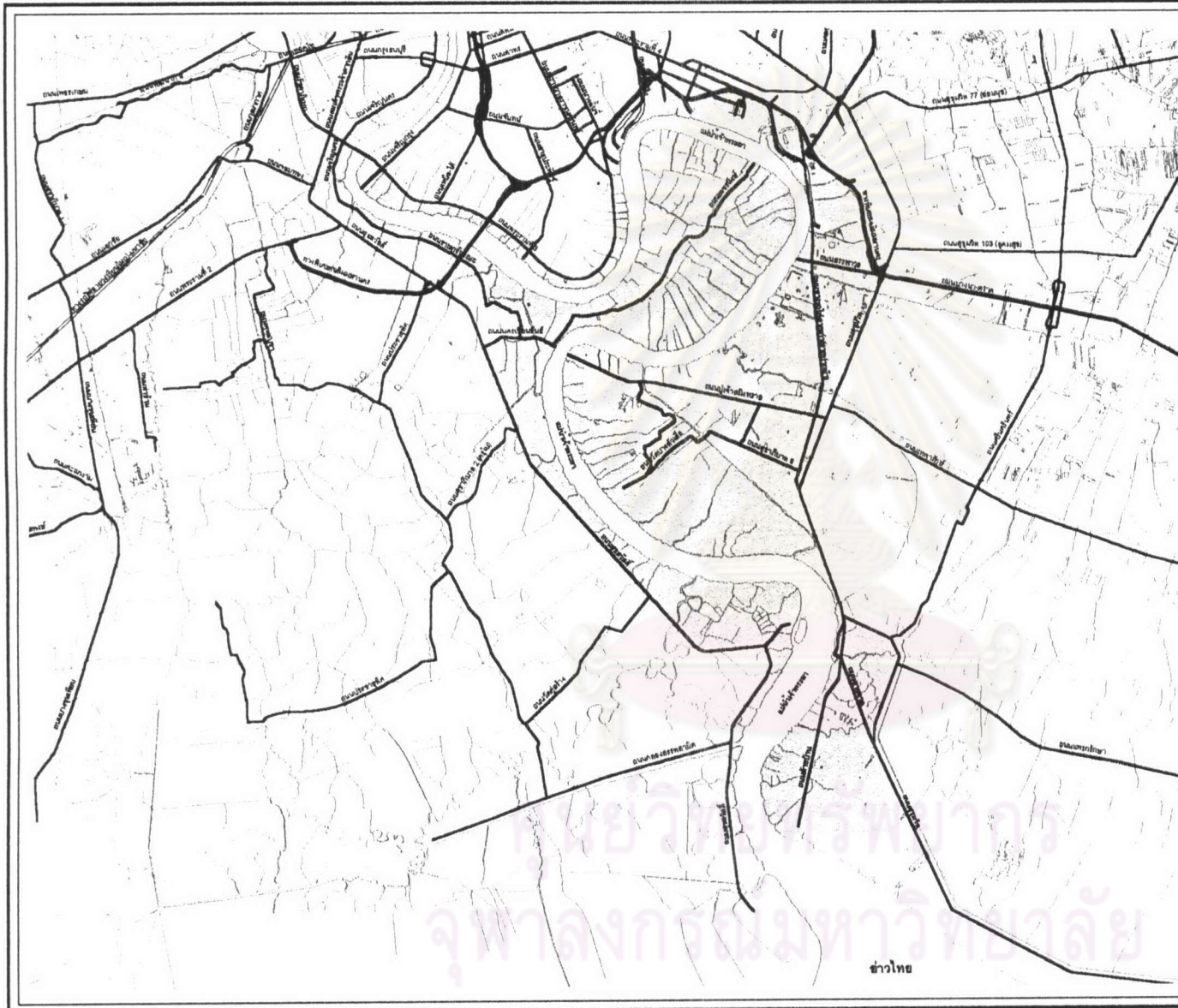
การศึกษาครั้งนี้ สามารถกำหนดขอบเขตได้ดังต่อไปนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตพื้นที่ศึกษาได้แก่ พื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่สะพานกรุงเทพ ลงไปจนถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยา ครอบคลุมพื้นที่ในเขตธนบุรี ราชบุรีบูรณะ บางคอแหลม ยานนาวา คลองเตย พระโขนง บางนา ในกรุงเทพมหานคร และอำเภอเมือง อำเภอพระประแดง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ ในจังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้ โดยใช้แนวถนนเลียบริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งได้แก่ ถนนเจริญนคร ถนนราชบุรีบูรณะ ถนนสุขสวัสดิ์ สำหรับพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันตก และถนนพระรามที่ 3 ทางพิเศษเฉลิมมหานคร ถนนสุขุมวิท สำหรับพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันออก เป็นแนวเขตพื้นที่ศึกษา ดังแสดงในแผนที่ 1.1 และ 1.2

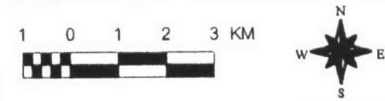
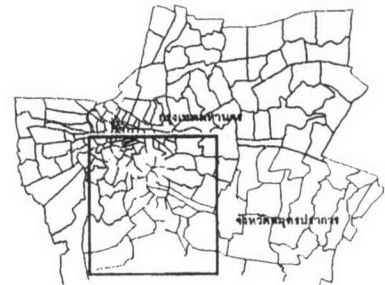
1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาสภาพทั่วไปในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของพื้นที่ศึกษา ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งแนวโน้มในอนาคต ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการใช้ที่ดิน พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางอันเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเมืองในอนาคต

แผนที่ 1.1
ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

- สัญลักษณ์
- ถนน, ทางหลวง
 - ทางพิเศษ
 - ทางรถไฟ
 - แม่น้ำ, คลอง
 - พื้นที่ศึกษา

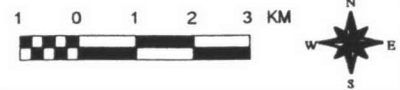
ภาควิชาการวางแผนที่ดินและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์

- ถนน ทางหลวง
- ทางพิเศษ
- ทางรถไฟ
- แม่น้ำ, คลอง
- หลักกิโลเมตรทางน้ำ

แผนที่ 1.2 พื้นที่ศึกษา

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1.1 สรุปได้ดังต่อไปนี้

1.4.1 ศึกษาทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รูปแบบการใช้ที่ดิน ระบบการขนส่งสินค้าทางน้ำ และความสัมพันธ์ของกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำกับรูปแบบการใช้ที่ดิน รวมถึงแนวทางการพัฒนาการใช้ที่ดิน

1.4.2 การรวบรวมข้อมูล แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.4.2.1 ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วยข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ทราบข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ผลงานวิจัย ข้อมูลสถิติ แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศในสองช่วงเวลา เป็นต้น

1.4.2.2 ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย

1.4.2.2.1 การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษาในด้านที่ตั้ง การใช้ที่ดิน การคมนาคมขนส่ง สภาพเศรษฐกิจ สังคม และประชากร รวมถึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยากับกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำ

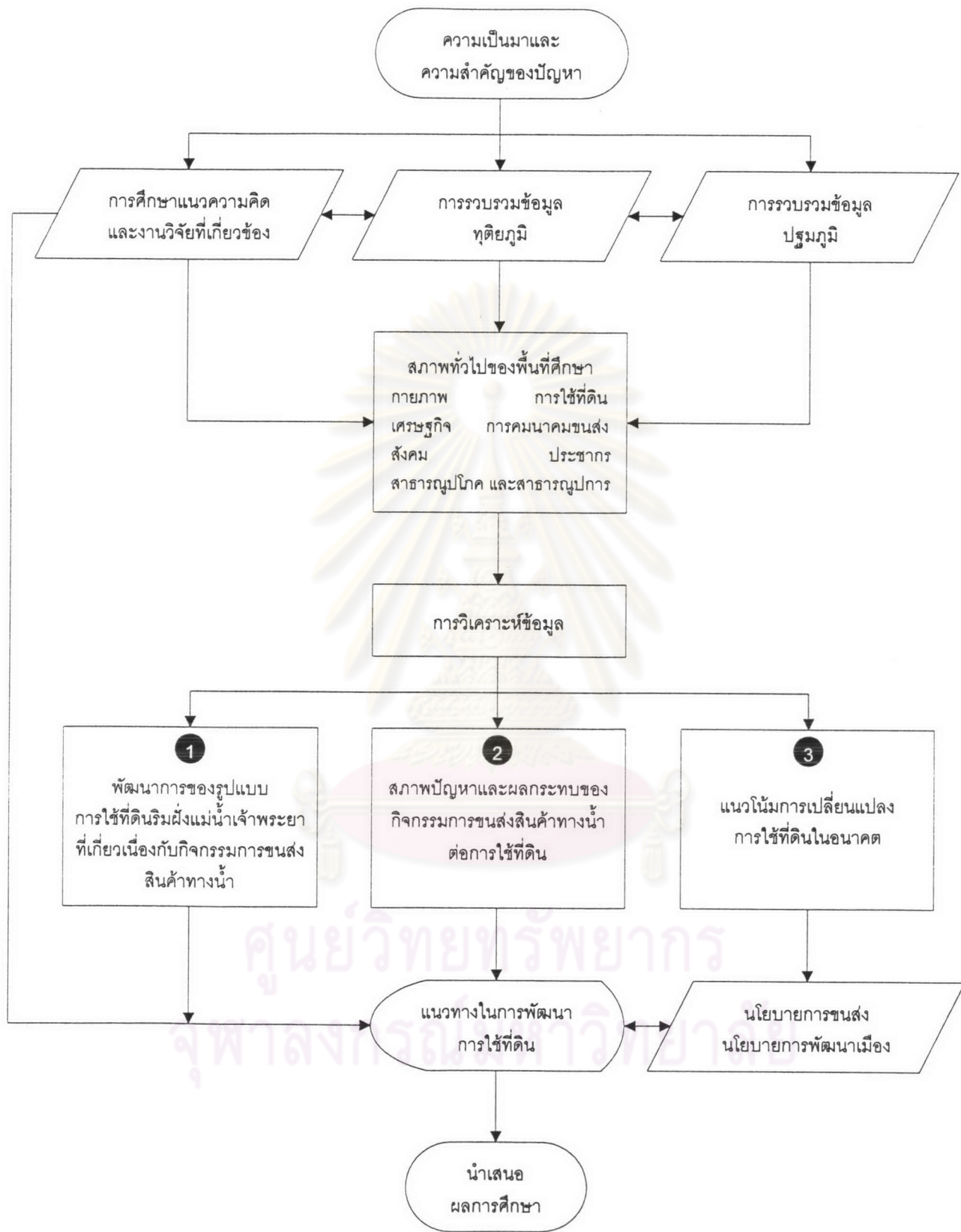
1.4.2.2.2 การสัมภาษณ์กลุ่มเฉพาะ (Focus Group Interview) เพื่อขอข้อมูลและความคิดเห็นจากบุคคลต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

1.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการประมวลเอกสารร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และนำเสนอในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของรูปแบบการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำ สภาพปัญหาและผลกระทบของกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำที่มีต่อการใช้ที่ดิน รวมถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในอนาคต โดยพิจารณานโยบายการขนส่ง และโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งในภาครัฐ และเอกชน

1.4.4 การสรุปผลการศึกษา และการเสนอแนวทางในการพัฒนาการใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

1.5 ข้อจำกัดของการศึกษา

1.5.1 พื้นที่ศึกษาได้ถูกกำหนดขึ้นจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยใช้แนวถนนสายหลักเป็นเกณฑ์ ซึ่งเป็นพื้นที่คาบเกี่ยวหลายเขตการปกครอง จึงทำให้การรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งถูกจัดเก็บเป็นข้อมูลในระดับเขตและแขวง ไม่สามารถจำแนกได้โดยละเอียด

แผนภูมิที่ 1.1 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

1.5.2 ข้อมูลในอดีตของพื้นที่ ขาดการบันทึกเป็นหลักฐานที่ชัดเจน และข้อมูลมีอยู่น้อย

1.5.3 สภาพของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเป็นไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงต้องถูกจำกัดอยู่เฉพาะในช่วงระยะเวลาของการศึกษา

1.5.4 ปัญหาในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เนื่องด้วยการศึกษาเกี่ยวข้องกับธุรกิจพาณิชย์ ผู้ประกอบกิจการบางรายจึงไม่อนุญาตให้เข้าสู่พื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลและถ่ายภาพได้ จึงเป็นการยากที่จะได้ข้อมูลอย่างสมบูรณ์ แต่ข้อมูลโดยส่วนใหญ่ สามารถรวบรวมได้จากหน่วยงานภาครัฐ ทำให้สามารถนำมาวิเคราะห์ให้เกิดความชัดเจนขึ้นได้

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

การใช้ที่ดิน หมายถึง การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ที่อยู่อาศัย กิจกรรมทางธุรกิจการค้า การอุตสาหกรรม หรือสาธารณสถานต่างๆ ในการศึกษาครั้งนี้ จะมุ่งศึกษาการใช้ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำ

การขนส่ง หมายถึง การเคลื่อนย้ายคน สัตว์ หรือสิ่งของ จากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่ง

กิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำ หมายถึง การขนถ่ายสินค้าโดยมีท่าเรือเป็นจุดผ่าน ทั้งนี้รูปแบบการขนส่งสินค้าทางน้ำ แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มได้แก่ การขนส่งสินค้าเทกอง การขนส่งสินค้าทั่วไป และการขนส่งสินค้าระบบตู้สินค้า

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

ทราบถึงพัฒนาการ สภาพปัญหา แนวโน้มในอนาคตของรูปแบบการใช้ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการขนส่งสินค้าทางน้ำบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ และมีความสอดคล้องเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของเมืองในอนาคต